

Ludwik Kołakowski

Prawo autorskie w stosunkach majątkowych między małżonkami

Palestra 11/6(114), 24-28

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

waniu jego sposobów myślenia i postępowania, składających się na wspólne pojęcie tego, co nazwać by chyba należało kulturą prawną narodu, nakazującą jednostkom tworzącym to społeczeństwo poszukiwać zaspokojenia swych roszczeń nie w drodze samowoli, lecz w trybie i przed organami powołanymi do tego przez właściwe organy.

I jest to chyba wcale niebagatelna funkcja realizowana przez posiadanie, skoro zamierzone przez nią cele muszą się znaleźć u podstaw globalnie pojętej kultury prawnej narodu.

Wreszcie wydaje mi się, że te pryncypialne założenia omawianej funkcji posiadania wykraczają już dziś daleko poza krąg cywilnoprawnej problematyki. Cały ruch na rzecz pokoju i pokojowego regulowania różnych spornych międzynarodowych problemów, przy jednoczesnym wyeliminowaniu wojny jako jedyne go sposobu ich regulowania, jest chyba tego aż nadto ewidentnym dowodem, wskazując zarazem na wielką rangę omawianej funkcji i zasięgu jej oddziaływania.

LUDWIK KOŁAKOWSKI

Prawo autorskie w stosunkach majątkowych * między małżonkami

Ustawa z dn. 10.VII.1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 34, poz. 234), ustalając treść prawa autorskiego, stanowi w art. 15, że prawo autorskie obejmuje w granicach określonych ustawą prawo do:

1. ochrony autorskich dóbr osobistych,
2. wyłącznego rozporządzania utworem,
3. wynagrodzenia za wykorzystanie utworu.

Z tych trzech praw, stanowiących treść prawa autorskiego, tylko prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu stanowi autorskie prawo majątkowe, które stosownie do art. 26 tejże ustawy (z zastosowaniem wyjątków przewidzianych w ustawie) wygasa z upływem lat dwudziestu od śmierci twórcy, a przy dziełach wspólnych i łącznych — od śmierci twórcy, który innych przeżył.

Autorskie prawa majątkowe, stosownie do przepisu art. 30 ustawy o prawie autorskim, mogą przechodzić na inne osoby na podstawie umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych, zawartej pomiędzy twórcą a nabywcą tych praw, z tym tylko zastrzeżeniem, że umowa taka wymaga formy pisemnej.

W świetle ustawy o prawie autorskim wszystkie prawa stanowiące treść prawa autorskiego, a więc prawo do ochrony autorskich dóbr osobistych, prawo do wy-

* Zagadnieniem poruszonym w niniejszym artykule zajmowali się od strony przepisów prawa rodzinnego: S. Breyer i S. Gross w zbiorowej pracy: Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, Wyd. Prawn., Warszawa 1966, s. 122—123; A. Wolter: Majątek wspólny i majątki odrębne małżonków, NP nr 2 z r. 1965, s. 113; S. Gross: Stosunki majątkowe między małżonkami, NP nr 11 z 1966 r., s. 1378.

łącznego rozporządzenia utworem i prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu należą wyłącznie do twórcy.

Dla rozpatrywanego tu zagadnienia istotną rzeczą jest zwłaszcza ustalenie, że w świetle ustawy o prawie autorskim wyłącznie do twórcy należy prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu (do należności z autorskich praw majątkowych) i do przeniesienia swoich autorskich praw majątkowych na inne osoby nie tylko za wynagrodzeniem, ale nawet pod tytułem darmym lub w drodze zapisu testamentowego, a zatem — że majątkowe prawa autorskie należą do odrębnego majątku twórcy. Ze względu na ściśle osobisty charakter twórczości wydaje się to jak najbardziej słuszne.

Wykorzystywanie twórczości w życiu codziennym przejawia się w najróżnorodniejszy sposób i twórcy przeważnie nie są w stanie dopilnować swych praw zarówno do wyłącznego rozporządzenia utworem, jak i do wynagrodzenia za wykorzystanie ich utworów. Z drugiej strony osoby i instytucje wykorzystujące twórczość również nie zawsze mają praktyczną możliwość poszukiwania i porozumiewania się z poszczególnymi twórcami w celu uzyskania od nich zgody na wykorzystanie ich twórczości oraz ustalenia wysokości należnego twórcom wynagrodzenia.

W praktyce czynności te w imieniu twórców spełnia przeważnie — na podstawie odpowiednich przepisów statutu i zobowiązań organizacyjnych członków — istniejące od lat 50 Stowarzyszenie Autorów „Zaiks”. Ono też zajmuje się inkasem na rzecz twórców przypadających im wynagrodzeń, przypisując następnie pobrane wynagrodzenia na konta osobiste twórców w Stowarzyszeniu. Z chwilą przypisania uzyskanego wynagrodzenia na konto twórcy-członka Stowarzyszenia, ma on dopiero prawo pobrania tego wynagrodzenia, jako dochodu z jego autorskich praw majątkowych.

Przechodząc do rozpatrzenia omawianego zagadnienia z punktu widzenia przepisów dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami, stwierdzić należy, że obowiązujący od 1.I.1965 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy ustala, że:

- 1) dorobkiem małżonków są przedmioty nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej przez oboje małżonków lub przez jednego z nich (art. 32 § 1);
- 2) dorobek małżonków w szczególności stanowią:
 - a) pobrane wynagrodzenie za pracę oraz za inne usługi świadczone osobiście przez któregokolwiek z małżonków,
 - b) dochody z majątku wspólnego, jak również z odrębnego majątku każdego z małżonków (art. 32 § 2);
- 3) odrębny majątek każdego z małżonków stanowią m. in. prawa autorskie twórcy (art. 33 pkt 10).

W przytoczonej treści przepisów k.r.o. może się nasunąć wątpliwość, co należy uważać za dochód z art. 32 § 2 pkt 2 oraz o jakie prawa autorskie chodzi w art. 33 pkt 10. Od prawidłowej wykładni tych pojęć zależy z kolei odpowiedź na pytanie, co z majątkowych praw autorskich stanowi odrębny majątek twórcy, a co należy do dorobku małżonków.

Jeśli chodzi o pojęcie „pobrane wynagrodzenia za pracę oraz za inne usługi” (art. 32 § 2 pkt 1), to sytuacja jest jasna, szczególnie w świetle przepisu art. 33 pkt 8, który ustala, że wierzytelności o wynagrodzenie za pracę lub inne usługi stanowią odrębny majątek każdego z małżonków. To zatem, co z tytułu wynagrodzenia za pracę lub usługi zostało już zrealizowane, pobrane, stanowi dorobek małżonków, natomiast to, co się należy (nawet jeśli jest już wymagalne) lub co

w przyszłości z tych tytułów może się należeć małżonkowi, stanowi jego majątek odrębny.

Natomiast co się tyczy użytego w art. 32 § 2 pkt 2 wyrazu „dochody”, to może się zrodzić wątpliwość, czy chodzi tu również tylko o dochód już osiągnięty (zrealizowany, pobrany), czy też o prawo do dochodów (należności) przyszłych, jakie mogą przyspaść z odrębnego majątku każdego z małżonków.

Również na tle użytego przez ustawodawcę w art. 33 pkt 10 określenia „prawo autorskie twórcy” może powstać wątpliwość, czy chodzi tu o autorskie prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu (pkt 3 art. 15 prawa autorskiego), a więc o autorskie prawa majątkowe, czy też o wyłączone prawo autora do rozporządzania swoim utworem (pkt 2 art. 15 prawa autorskiego).

Dla ułatwienia rozważań wydaje się rzeczą celową rozpatrzenie przede wszystkim określenia „prawa autorskie twórcy”, użytego w art. 33 pkt 10 k.r.o.

Już z samego faktu, że określenie to zostało zamieszczone w dziale III k.r.o., traktującym o stosunkach majątkowych małżonków, wynika w sposób oczywisty, że może tu chodzić jedynie o „majątkowe prawa autorskie twórcy”, o których mówi prawo autorskie w art. 15 pkt 3, nazywając je inaczej „prawem autora do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu”. A jeśli tak, to należy stwierdzić, że z woli ustawodawcy, wyrażonej w art. 33 pkt 10 k.r.o., majątkowe prawa autorskie twórcy, tzn. prawo twórcy do wynagrodzenia za wykorzystanie jego utworu, stanowią jego odrębny majątek.

Jedynie przy takim tłumaczeniu treści przepisu art. 33 pkt 10 k.r.o. twórca będzie mógł swoje prawa majątkowe (prawa do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu), jako swój odrębny majątek, przenieść — zgodnie z prawem autorskim — na inne osoby odpłatnie, pod tytułem darmym lub w drodze zapisu testamentowego.

Nie można chyba w żadnym razie interpretować tego pojęcia w tym sensie, że chodzi tu nie o prawo autora do wszelkich wynagrodzeń za wykorzystanie jego utworu, bo te stanowią „dochód” w rozumieniu art. 32 § 2 pkt 2, lecz o prawo autora do dysponowania swoimi prawami autorskimi (np. o zawarcie umowy wydawniczej lub o wyrażenie zgody na wykorzystanie jego twórczości w inny sposób).

Takie prawo do wyłącznego dysponowania swoją twórczością nie należy do rzędu majątkowych praw autorskich twórcy (prawa do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu), lecz przewidziane jest w osobnym przepisie prawa autorskiego (art. 15 pkt 2).

Nie należy też zapominać, że prawa autorskie twórcy nie stanowią same przez się trwałej wartości majątkowej, a ich wartość majątkowa właśnie sprowadza się z reguły do prawa do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu, tj. do majątkowego prawa autorskiego.

Prawa autorskie twórcy są zatem pod względem wartości majątkowej konsumowane z biegiem czasu i tracą swą wartość majątkową najpóźniej z chwilą utraty ochrony zastrzeżonej dla nich w prawie autorskim.

Jeśli więc prawo autora do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu (majątkowe prawo autorskie) należy z mocy art. 33 pkt 10 do odrębnego majątku autora, to łatwiej jest ustalić, co mieści się w pojęciu „dochodu” wymienionego w art. 32 § 2 k.r.o.

Skoro prawo do wynagrodzenia za wykorzystanie utworu należy do odrębnego majątku twórcy, to „dochód” w ujęciu art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o. może oznaczać tylko

dochód już osiągnięty (zrealizowany, pobrany), podobnie jak przy wynagrodzeniach za pracę oraz inne usługi.

Może powstać pytanie, dlaczego ustawodawca — skoro dochód ma oznaczać pobrane wynagrodzenia — nie użył w przepisie art. 32 § 2 pkt 2 słów „pobrany dochód”. Wydaje się, że słowo „dochód” w języku polskim ma jednoznaczne znaczenie i obejmuje tylko przychody już uzyskane (pobrane). Z tego względu dodatek w postaci słowa „pobrany” nie miałby logicznego uzasadnienia.

Na słuszność takiego rozumowania wskazuje również treść przepisu art. 41 § 2 k.r.o. Artykuł ten ustala generalną zasadę, że zaspokojenia z majątku wspólnego może żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Natomiast § 2 tegoż art. 41 wprowadza do tej generalnej zasady ograniczenia tej treści, że jeżeli wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności ustawowej albo jeżeli dotyczy ona odrębnego majątku jednego z małżonków, to wierzyciel może żądać zaspokojenia tylko z odrębnego majątku dłużnika oraz z wynarodzenia za pracę lub inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika, jak również z korzyści uzyskanych przez dłużnika z jego praw autorskich twórcy, praw twórcy wynalazku, wzoru lub projektu racjonalizatorskiego. Tak więc z tytułu tych wierzytelności dłużnik odpowiada — poza odrębnym swym majątkiem — również pobranym wynagrodzeniem za pracę lub usługi oraz uzyskanymi korzyściami z jego majątkowych praw autorskich (dochodem).

Takie zrównanie przez ustawodawcę w art. 41 § 2 korzyści uzyskanych przez twórcę (dłużnika) z wynagrodzeniem (pobranym) za pracę lub inne usługi świadczone osobiście przez dłużnika (art. 32 § 2 pkt 1 i 2) jest jak najbardziej słuszne, albowiem korzyści uzyskane przez twórcę nie są niczym innym jak wynagrodzeniem za pracę, i to pracę kwalifikowaną, twórczą, znajdującą się pod specjalną ochroną prawa autorskiego, które nazywa je „wynagrodzeniem za wykorzystanie utworu”.

Jeśli wynagrodzenie za pracę i inne usługi zostało zaliczone przez ustawodawcę do dorobku małżonków tylko w stosunku do wynagrodzenia już pobranego, natomiast wierzytelności z tytułu takiego wynagrodzenia (choćby wymagalne) do majątku odrębnego małżonka, przy czym do tych wierzytelności żadne uprawnienia współmałżonkowi w zakresie zarządu nie przysługują, a wierzyciel tego współmałżonka nie może kierować do nich egzekucji — to rozgraniczenie to nastąpiło ze względów praktyczno-życiowych, aby zapobiec w ten sposób kierowaniu egzekucji za osobiste zobowiązanie jednego z małżonków do wynagrodzenia drugiego małżonka.

Ten sam wzgląd przemawia niewątpliwie za rozdziałem wynagrodzeń autorskich za wykorzystanie utworu (z majątkowych praw autorskich) na „dochody”, czyli wynagrodzenia już pobrane, i na wierzytelności-wynagrodzenia należne w przyszłości, a nawet już wymagalne, zaliczane do odrębnego majątku twórcy (art. 33 pkt 10 k.r.o.), do których nie może być kierowana egzekucja za osobiste zobowiązania współmałżonka. Inaczej, uznać by należało, że wszelkie wynagrodzenia (przyszłe) z autorskich praw majątkowych twórcy, od chwili ustania wspólności ustawowej (rozwód, śmierć), podlegałyby stosownie do treści art. 42 k.r.o. przepisom o współwłasności, czyli że połowa wynagrodzeń z tytułu autorskich praw majątkowych za utwory opracowane przez twórcę w czasie trwania wspólności ustawowej należałoby do drugiego małżonka przez cały czas trwania ochrony praw autorskich twórcy, a więc do końca jego życia i jeszcze przez 20 lat po jego śmierci. Należy wątpić, czy rzeczywiście taki zamiar miał ustawodawca.

A kwestia realizacji tej połowy praw majątkowych byłego małżonka twórcy?

Jak już powiedziano na wstępie, prawa twórcy do rozporządzania jego utworami i pobierania wynagrodzeń za wykorzystywane utwory przeważnie reprezentuje Stowarzyszenie Autorów „Zaiks”. W stosunku do twórcy, swego członka, ma ono te uprawnienia z mocy statutu i z tytułu zobowiązania organizacyjnego, ale uprawnień takich nie ma w stosunku do współmałżonka twórcy. Wytworzyłaby się więc sytuacja taka, że „Zaiks”, zachowując pełne prawo do rozporządzania utworami twórcy, miałby od chwili ustania wspólności ustawowej prawo do inkasa tylko połowy wynagrodzeń przypadających twórcy.

A jak realizowane by były prawa współmałżonka?

Wreszcie, gdyby wszystkie należności przypadające z mocy autorskich praw majątkowych (nawet przyszłe) miały należeć do dorobku małżonków, to twórca z mocy art. 35—37 k.r.o., a wbrew treści art. 15 pkt 2 i art. 30 ustawy o prawie autorskim, musiałby uzyskiwać do przeniesienia swych autorskich praw majątkowych zgodę swego współmałżonka, współmałżonkowi twórcy zaś przysługiwałby samodzielny zarząd tymi prawami, jako majątkiem wspólnym.

Chyba nie o takie ujęcie zagadnienia chodziło ustawodawcy.

Reasumując, należy wyrazić pogląd, że przez pojęcie „dochodu” z art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o. należy rozumieć tylko korzyści uzyskane (pobrane) przez twórcę, a przez pojęcie „prawa autorskie twórcy” z art. 33 pkt 10 należy rozumieć autorskie prawa majątkowe-wynagrodzenia (należności) nie pobrane, mogące przypaść w przyszłości.

ALFRED KAFTAL

Skutki prawne nieobecności obrońcy na rozprawie sądowej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego

(artykuł dyskusyjny)

I. UWAGI WSTĘPNE

Przedmiotem niniejszych rozważań będzie określenie skutków procesowych nieobecności obrońcy na rozprawie sądowej.

Zagadnienie powyższe ma doniosłe znaczenie i zajmuje poczesne miejsce w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Nie bez wpływu na ten stan rzeczy jest docenianie roli i rangi obrony oraz obrońcy w naszym procesie karnym, zagwarantowane w odpowiednich przepisach Konstytucji PRL.¹

¹ Por.: S. Kalinowski: Stanowisko obrońcy w polskim procesie karnym, „Palestra” nr 8/62, s. 3 i n.; M. Cieślak: Udział adwokata w postępowaniu przygotowawczym, „Palestra” nr 9/58, s. 15 i n.; A. Kaftal: O niektórych zagadnieniach prawa do obrony w świetle orzecznictwa SN, „Palestra” nr 12/64, s. 47 i n. oraz powołane tam poglądy doktryny.